

ARTIȘTI MINORITARI GERMANI ÎN EXPOZIȚIILE BUCUREȘTENE DIN PERIOADA INTERBELICĂ, FENOMEN REFLECTAT ÎN COTIDIANUL BUKARESTER TAGEBLATT

Gudrun-Liane Ittu

Dacă înainte de Marea Unire artiștii plastici germani din Transilvania și Banat urmau studiile de artă la Budapesta, Viena și în principalele centre din Germania, participând și după întoarcerea lor acasă la expozițiile organizate în aceste orașe, din deceniul al treilea al secolului XX situația se schimbă, capitala României întregite devenind un important punct de atracție. Artiștii germani, cu toate că se deosebeau de confrății lor români atât prin formație cât și prin viziune artistică, realizaseră necesitatea integrării în mișcarea artistică a statului căruia de acum îi aparțineau. Stabilirea contactului cu arta românească și cu artiștii români s-a produs mai ușor sau mai greu, funcție de disponibilitatea fiecăruia.

Artistul avangardist, Hans Mattis-Teutsch (1884-1960), căruia îi plăcea să se considere un "homo europaeus", se simțea acasă oriunde exista emulație artistică și unde se practica o artă autentică. El a fost și primul care, după un periplu de mai mulți ani prin marile centre avangardiste ale Europei, s-a alăturat colegilor români în 1924, cu ocazia *Primei expoziții* organizată de revista *Contimporanul* în cadrul căreia a expus zece tablouri și nouă sculpturi și apoi, în 1925, în redacția pariziană a revistei *Integral*, împreună cu poetul și filosoful Benjamin Fundoianu (Fondane).

Hans Eder (1883-1955), poate cel mai important artist expresionist, originar din Brașov, se bucurase și el de o

frumoasă carieră internațională și de prietenia unor mari creatori ai secolului XX precum Kokoschka, Vogeler-Worpswede, Erich Mühsam, Heinrich Mann ș. a. Asemenea concitadinului său Mattis-Teutsch, Hans Eder a reușit încă din primii ani de după Unire să se apropie de intelectualii români și să expună în repetate rânduri la București, prima apariție de acest fel având loc la mijlocul lunii ianuarie 1924 la sala *Sindicatului artiștilor*¹. În ciuda faptului că ‘stilul german’, adică expresionismul, părea publicului român destul de straniu, Eder a fost prețuit ca portretist, executând portretele a numeroși intelectuali români ai timpului. A doua apariție bucureșteană a artistului a avut loc în februarie 1926 cu aceleași lucrări pe care, cu o lună înainte, le prezentase publicului brașovean².

După un început timid, cu timpul, participările la expozițiile bucureștene ale artiștilor germani s-au înmulțit, operele acestora devenind prezente obișnuite la Saloanele oficiale, în expoziții de grup sau în expoziții personale.

Pentru analiza noastră am folosit informațiile cuprinse în cotidianul *Bukarester Tageblatt*, ziarul comunității germanofone din București, publicație apărută între 1. aprilie 1927 și 23 august 1944. Informațiile despre fenomenul plastic sunt, în genere, puține și lapidare, ziarul neavând până în 1937, când s-a bucurat de colaborarea lui Egon Günther Ott, asistentul profesorului Oprescu, un comentator profesionist de artă. Mențiunile lapidare sunt arareori însoțite de reproduceri, astfel că, lucrările unor artiști, atunci în vogă, dar astăzi uitați, le vom cunoaște numai din comentariile și descrierile cronicarilor vremii. Colecția ziarului, păstrată la Biblioteca Brukenthal, este aproape completă, iar analiza publicației s-a realizat în mod exhaustiv. Semnalarea fenomenului plastic în cotidianul analizat este lacunară, informațiile lipsind uneori pentru intervale mari, chiar de câțiva ani.

Prima informație referitoare la expoziția unui artist german datează din 27 noiembrie 1928 și se referă la un nume astăzi uitat, Hans Aescher, un artist care a provenit, probabil, din

colonia germană din București³. Expoziția de acuarele a avut loc la *Căminul Artelor* din Calea Victoriei 83 și a cuprins lucrări “cu frumoase motive românești, executate cu măiestrie artistică”. După vernisaj, un cronicar, care semnează cu inițialele R-do, insistă asupra compozițiilor foarte elaborate ale lui Aescher, menționând și câteva titluri și motive ale lucrărilor expuse. Alături de interioare de biserici românești scăldate în semi-întuneric, apar reprezentări cu tentă simbolistă – după cum indică titlurile – precum “Fata și Moartea”, “Duminica morților”, reprezentări de obiceiuri românești de Crăciun și Paști, imagini ale mahalalelor bucureștene și peisaje⁴. Expoziția Aescher a fost deschisă pe parcursul întregii luni decembrie suprapunându-se cu cea de-a treia expoziție bucureșteană a lui Hans Eder, vernisată la sala mare a aceleiași așezământ. Expoziția Eder a fost anunțată de *Bukarester Tageblatt* dar nu s-a bucurat de o cronică, un fapt grăitor în ceea ce privește orientarea publicației⁵.

Dacă un artist de talia lui Hans Eder nu a reținut atenția ziarului, expoziția comună a pictorului Troteanu și a sculptorului Ernst Richard Boege, originar din Germania, dar stabilit în România, va fi primită cu entuziasm. Cea mai recentă lucrare a lui Boege, bustul turnat în bronz al ambasadorului Germaniei la București, filosoful Gerhard von Mutius, este reprodusă în ziar⁶. Același sculptor a fost și autorul bustului baronului Samuel von Brukenthal, o lucrare executată gratuit în 1927 și aflată în colecțiile muzeului omonim.

În ianuarie 1929 ziarul își anunță cititorii despre participarea “conaționalul nostru bucureștean” Oskar Schmidt la expoziția *Cercului Artistic*, expoziție organizată în frumoasele săli “Regele Mihai I” de la etajul II al *Băncii Urbana* din strada Râureanu. Schmidt, asemenea lui Aescher, un personaj astăzi uitat, a expus lucrări prezentând tipuri umane, capete de expresie, naturi statice. Lucrările lui Schmidt sunt apreciate pentru “tehnică execuției”, “romantism” și pentru “efectele de lumină” pe care artistul le-a creat. Întrucât expoziția nu s-a bucurat de atenția publicului german din București, acesta este apostrofat de

redactorul ziarului, care a adus ca argument succesul de care s-a bucurat artistul în Statele Unite ale Americii. Cu puține luni înainte de expoziția din București (în toamna aceasta), Oskar Schmidt împreună cu E. Nagel și J. Bednarik, a participat la *Art Center* din New York, la o expoziție patronată de Legația României, manifestarea bucurându-se de cronici favorabile în publicațiile *New York Herald Tribune* și în *New York American*⁷. La *Salonul Oficial* din 1929 de la parterul Atheneului Român îi regăsim din nou pe cei doi, Aescher și Schmidt. Dacă Aescher este prezent cu interioare de biserici, cunoscute de la expoziția anterioară, Schmidt s-a prezentat cu 5 lucrări, reprezentări de țigânci în diverse ipostaze - de chivute, spoitoare, grădinărese⁸. Și în 1930 Oskar Schmidt se află printre participanții la expoziția *Cercului Artistic* de la Ateneu și de asemenea expune 40 de lucrări într-o expoziție personală dintr-o sală (nu se menționează care) din Calea Victoriei⁹. De la această dată Oskar Schmidt pare a îi dispărut din peisajul artistic bucureștean. Nu știm dacă dispariția artistului s-a datorat părăsirii țării sau modificării gustului publicului, ducând la căderea sa în desuetudine. După dispariția lui Schmidt, Hans Aescher mai apare o singură dată, în 1932, cu acuarele la *Fundația Dalles*, lucrări realizate în timpul unei lungi călătorii în Orient și Occident. Artistul a prezentat peisaje urbane din Kairo, Constantinopole și Paris “unele demodate, manieriste și dulcegi ce nu pot fi considerate artă” - după cum aprecia cronicar(a)/ul semnând *Dimonita*¹⁰.

În acest din urmă an, 1932, prezența artiștilor germani din Transilvania este mai pregnantă, fapt datorat în principal primului ministru Nicolae Iorga, interesat de apropierea de minorități și de problema cunoașterii reciproce. Savantul a avut o deosebită considerație pentru minoritatea germană, fapt subliniat în repetate rânduri. În timpul prim-ministeriatului său, Iorga a înființat un *Departament de Stat pentru Minorități*, condus de politicianul sas Rudolf Brandsch (fost deputat în parlamentul de la Budapesta înainte de 1918).

Seria expozițiilor ‘săsești’ a debutat la 31 martie la sala 2 a Ateneului Român cu pictorița Grete Csaki-Copony (1893-1990), o artistă expresionistă, pe care Oscar Walter Cisek o aprecia ca situându-se cel puțin la același nivel artistic cu confrății masculini de breaslă Hans Eder, Walter Teutsch (1881-1964), Ernst Honigberger (1885-1974) și Fritz Kimm (1890-1979)¹¹.

Un eveniment important, neconsemnat în paginile ziarului bucureștean, a fost acela că graficianul brașovean Fitz Kimm a participat, în 1931, la Salonul de grafică, participare onorată cu ordinul *Bene merenti pentru merite artistice clasa I*.¹²

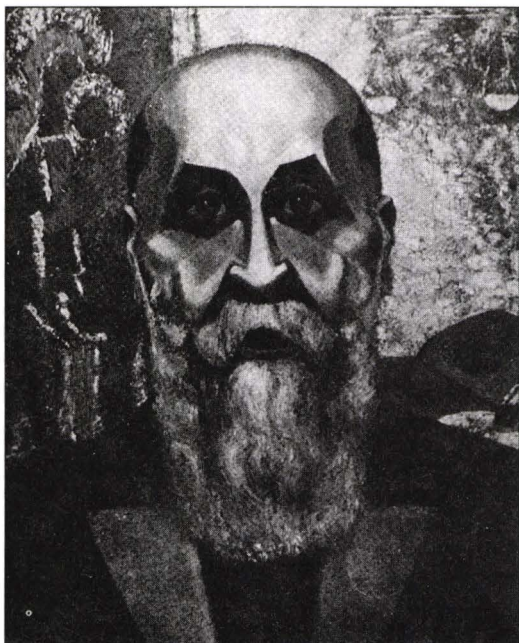
În perioada 3-27 aprilie la sala 1 a Ateneului a fost deschisă expoziția artistului și teoreticianului de artă sibiian Hermann Konnerth (1881-1960), stabilit din anul 1921 (definitiv) la Berlin. Deși plecat din țară, artistul a menținut legăturile cu locurile de baștină, fiind prezent în repetate rânduri cu rodul muncii sale artistice.

Nu cunoaștem împrejurările în care Konnerth a intrat în contact cu primul-ministru Nicolae Iorga, dar cert este, că savantul a acceptat ca la cumpăna dintre anii 1931-1932 să pozeze la reședința sa de la Sinaia, în vederea realizării unui portret. Konnerth a relatat pe larg despre aceste ședințe și despre impresia pe care i-a produs-o profesorul în chiar ziarul supus analizei noastre¹³. Expoziția, aureolată de autoritatea lui Iorga și de portretul savantului, a fost puternic mediatizată, constituindu-se într-un important eveniment artistic, monden și politic.

Grete Csaki - Copony, *Fată din Cislădioara*, u/p, 83 x 66 cm, semnat, nedatat, Muz. Brukenthal

Considerată o punte de legătură între cultura romanică și cea de factură germanică, aceasta urma să apropie populația majoritară de minoritatea germană și totodată să servească bunelor relații germano-române. De aceea la vernisaj au fost prezente personalități de rang înalt din țară și din partea Ambasadei Germaniei la București¹⁴. Pe parcursul a șapte numere, *Bukarester*

Hermann Konnerth, *Portretul lui Nicolae Iorga*, reprodus în revista *Klingsor*, nr. 4/1932 p. 121

Tageblatt, vine cu noi și noi informații legate de această expoziție. Astfel, aflăm că majoritatea lucrărilor de pe simezele Ateneului Român au fost expuse cu un an în urmă la Berlin, unde s-au bucurat de o presă favorabilă¹⁵, că expoziția a fost vizitată de Majestatea Sa Regele Carol II¹⁶ și că o lucrare din expoziție a fost achiziționată de Statul Român prin Cancelaria primului său ministru (să fi fost oare portretul primului ministru?)¹⁷. Trebuie menționat faptul că artistul Konnerth s-a situat din punct de vedere stilistic între impresionism și expresionism, glisând uneori spre construcții în care se remarcă și asimilarea manierei cubiste așa cum s-a întâmplat în cazul portretului profesorului Nicolae Iorga. În colecțiile Muzeului Brukenthal se află două portrete, datate 1920¹⁸, și un autoportret nedatat, în care artistul încercase deja o asemenea tratare, fără a atinge însă măiestria din portretul primului ministru.

Hermann Konnerth a participat și la Salonul Oficial din 1932 alături de un alt artist sas, Eduard Morres (1884-1980), reprezentant brașovean al stilului autohtonist 'Heimatkunst'. Comentatorul Salonului remarcă absența la manifestare a unor importante nume ale artei românești precum Bunesco, Șirato, Theodorescu-Sion, Tonitza, Iser și Pallady dar și a lui Hans Eder și Fritz Kimm, cel din urmă fiind un excelent desenator plasându-se din punct de vedere stilistic între Jugendstil și expresionism¹⁹.

Spre sfârșitul anului 1932, Hermann Morres (1885-1971), în general adept al stilului 'Heimatkunst' a expus acuarele la sala Mozart și a pus la dispoziția redacției ziarului *Bukarester Tageblatt* un articol despre această tehnică, neglijată după afirmațiile sale, de mai bine de două secole²⁰. De la această dată și până în 1936 ziarul nu a mai publicat date referitoare la fenomenul plastic din capitala țării.

La Salonul oficial de primăvară din 1936, cronicarul H. E. deplânge absența aproape totală a reprezentanților minorităților naționale. Singurul artist sas prezent a fost Hans Hermann (1885-1980), expunând câteva acuarele în maniera sa caracteristică 'Heimatkunst' în care se pot descifra și elemente moderniste de factură cezanne-iană²¹.

În toamna acestui an (1936) este anunțată la Ateneul Român, sala 3, expoziția de pictură a doi artiști bănățeni, A. Littecki și E. L. Krauss, artiști de asemenea dați uitării²².

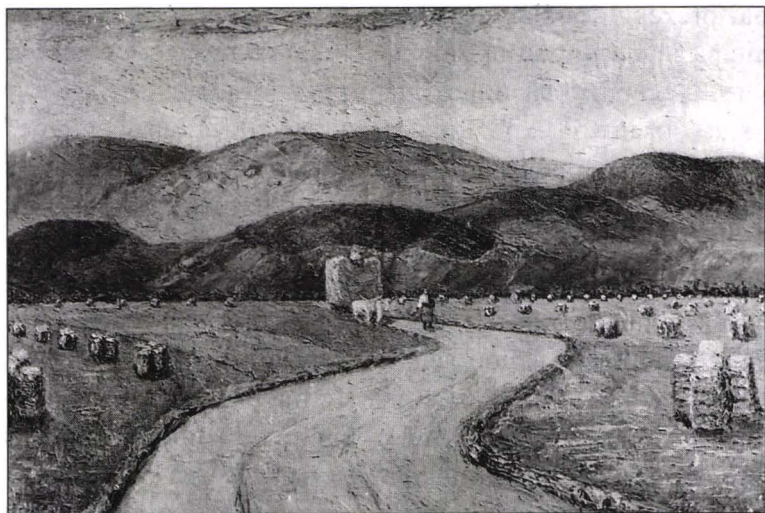
1937 a fost un an bogat în expoziții

Hans Hermann, Piața Mare din Sibiu,
aquaforte, 31 x 28,5 cm, 1923,
semnat Muz. Brukenthal Sibiu

bucureștene pentru artiștii germani, în special pentru cei transilvăneni. Prima a fost o expoziția personală a unui artist despre a cărei origine nu avem date, Alfred Bühner, expoziție organizată în holul Teatrului Comedia și cuprinzând 54 de tablouri. Din cronică plastică aflăm că artistul a petrecut mai mulți ani în Egipt și că ar frecventa colonia artistică de la Balcic. Din relatările lui Hans Eder jr., cel care a scris această cronică, reiese faptul că artistul s-a format în Germania și Franța, reușind să realizeze o sinteză a celor două școli. Lucrările expuse impresionează prin ductul sigur al desenului, prin claritate și nu în ultimul rând prin măiestria dirijării luminii²³.

După o absență de cinci ani, Hermann Konnerth revine în 1937 în patrie, însoțit de soția sa, de asemenea artistă plastică. Cei doi au expus la Sibiu și Brașov iar în aprilie la București, în sălile Mozart din Sărindar. În timp ce Hermann Konnerth

Hermann Konnerth, Seceriș, u/p, 58 x 82 cm, semnat datat 1936, Muz. Brukenthal

a rămas fidel reprezentărilor figurative - lucrările sale purtând titluri precum "Toamnă transilvăneană", "Legarea snopilor de grâu", "Vara" - soția sa, Lotte, se prezintă cu lucrări abstracte, o abordare artistică care, în toamna aceluiași an, a fost etichetată

‘entartet’ (degenerată) în Germania și interzisă²⁴.

Hans Eder, cunoscut publicului bucureștean din 1924, a deschis la 1. noiembrie 1937 cea de-a patra expoziție personală, organizată la Fundația Dalles (1-30 noiembrie). Între 1935 și 1937, artistul, în perioadele în care nu era plecat în Franța sau la Balcic, a locuit la București.

Expoziția a cuprins 42 de lucrări dintre care “Nunta din Cana” a fost considerată de către profesorul Oprescu, directorul Muzeului Toma Stelian, “cea mai interesantă și plină de aluzii incifrate”. Expoziția a cuprins de asemenea numeroase portrete de personalități germane și românești precum Octavian Goga, Nechifor Crainic, Nenitescu ș. a. și s-a bucurat de o presă favorabilă în publicațiile *Adevărul literar și artistic*, *Neamul Românesc* și *Sfarmă-Piatră*²⁵.

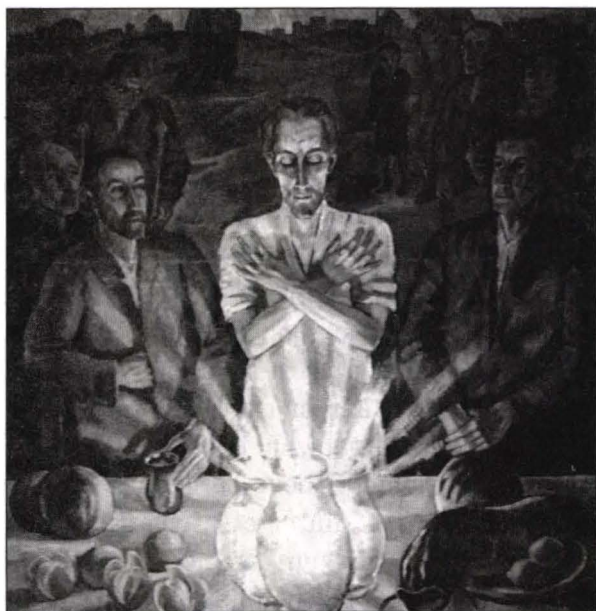
La 21 noiembrie Hans Hermann, “care din 1920 nu s-a mai prezentat la București cu o expoziție personală, dar care participă în fiecare an la Salonul oficial” a reeditat evenimentul din 1920 (când două dintre lucrările sale au fost achiziționate de stat) printr-o expoziție organizată la Teatrul Comedia. Expoziția a fost bine primită de presa românească de specialitate care, în mod econat, îl atribuia pe Hermann de asemenea curentului expresionist. Publicațiile *Frontul*, *Adevărul literar și artistic* și *L’Independence Roumaine* au apreciat la artistul sas mai ales calitatea sa de desenator și grafician desăvârșit²⁶. Alături de pictorița Trude Schullerus (1889-1981), apropiată din punct de vedere stilistic de Hans Hermann, artistul a participat cu lucrări de grafică la Salonul oficial unde a obținut un premiu pentru o gravură reprezentând “Biserica Neagră din Brașov”²⁷.

La numai câteva zile după închiderea expoziției Hermann, a avut loc un al treilea eveniment plastic desfășurat la sala Mozart, o prezentare de acuarele ale artistului bucureștean, originar din Reghin, Gustav Müller, caracterizat de istoricul și criticul Günther Egon Ott (asistent al profesorului Oprescu)²⁸ drept “pictor conștiincios, imitator al naturii”²⁹.

La Salonul oficial de primăvară din 1938, Günther Ott

Hans Eder, Portretul lui
Octavian Goga, u/p,
semnat, datat (19) 36

Hans Eder, Nunta
din Cana,
Biserica Neagră,
Braşov

remarcă din nou prezența lui Hans Eder cu portrete, peisaje și naturi moarte și pe cea a lui Hans Hermann cu două peisaje³⁰.

În noiembrie 1938 A. Littecki, reprezentant al artiștilor din Banat, a revenit la București, unde a fost prezent la sala Dalles cu lucrări “emanate din suflet”³¹, iar harnicul Gustav Müller, naturalizat bucureștean, a deschis a doua sa personală la sala Mozart, în decembrie, la numai un an după debutul său expozițional. În acuarelele de format mic, Gustav Müller a imortalizat peisaje din Țara Bârsei dintre care lucrarea “Cetatea Râșnov învăluită în ceață” a fost cea mai apreciată (de cronicarul Ott)³².

Salonul oficial de toamnă, organizat într-o sală din Șoseaua Kiseleff a găzduit, printre cele 450 de lucrări expuse, mai multe gravuri ale lui Hans Hermann și câte o acuarelă a lui Karl Hübner (1902-1981) și W. Siegfried. Din nou, lui Hermann i s-a achiziționat o gravură pentru Colecțiile de artă ale Statului³³.

În februarie 1939 cu cea de-a treia expoziție personală a lui Hans Hermann se încheie ‘episodul bucureștean’ al artiștilor aparținând minorității germane din România³⁴. Evoluțiile politice au făcut ca Salonul oficial din toamna anului izbucnirii celei de a doua conflagrații mondiale să nu mai aibă loc. Salonul a fost reluat în 1940 și organizat anual până în 1944, dar artiștii germani nu au mai trimis lucrări sau nu au mai fost primiți la această manifestare națională.

Înființarea în noiembrie 1940 a Grupului Etnic German ca o corporație de drept public, pusă sub protecția Germaniei, a atras după sine și monopolizarea mișcării artistice de către organizație, care, în acest scop a creat o instituție de îndrumare și control ‘Kunstkammer’. În 1941, 1943 și 1944 sub egida acesteia au fost organizate expoziții ‘Gesamtschau’, cuprinzând creatori din toate zonele de locuire germană din România. Aceste expoziții – din care se epurase tot ce putea fi etichetat ‘degenerat’ – având un caracter prioritar propagandistic – cu toate că lucrările prezentate au fost, în genere, aceleași pe care

anterior le-a putut vedea și publicul bucureștean - după ce au fost prezentate la Sibiu și Brașov, au fost itinerate în numeroase orașe din 'Reichul german'.

Încetarea colaborării dintre artiștii români și germani după aproape două decenii de bună conlucrare constituie un exemplu tipic de confiscare a unui domeniu din afara politicului de către putere și folosirea lui în beneficiul acesteia.

Note

¹ Oscar Walter Cisek, *Die Hans Eder Ausstellung in Bukarest*, în *Klingsor*, aprilie 1924, p. 38. (Expoziția, afirmă Cisek, a fost bine primită de critica de specialitate iar revista *Gândirea* a publicat un articol laudativ la adresa artistului).

² Heinrich Zillich, *Hans Eder*, în *Klingsor*, nr. 4 aprilie 1926, p. 156. (Autorul articolului amintește de succesul de care s-a bucurat expoziția la București și apreciază lipsa de prejudecăți a cerului de intelectuali români cu drept de decizie).

³ *Gemäldeausstellung Aescher*, în *Bukarester Tageblatt*, nr. 497 din 27. nov. 1928, p. 4.

⁴ R-do, *Kunstaussstellung Aescher*, în *ibid.*, nr. 501, din 1. dec. 1928, p.4.

⁵ *Bilderausstellung Hans Eder in Bukarest*, în *ibid.*, nr. 500, din 30 nov. 1928, p. 4.

⁶ *Ein neues Werk des Bildhauers Boege*, în *ibid.*, nr. 569, din 24. febr. 1929, p. 5. (Boege a fost absolvent al clasei prof. Richard Engelmann de la Academia de Artă din Weimar și a Școlii de artă aplicată din Halle).

⁷ *Oskar Schmidt*, în *ibid.* nr. 535, din 15 ian. 1929, p. 4.

⁸ *Bukarester deutsche Maler, Die Ausstellung des Salon Oficial im Untergeschoß des Athänums*, în *ibid.*, nr. 822, din 31. dec. 1929, p. 4.

⁹ *Oskar Schmidt Ausstellungen*, în *ibid.*, nr. 881, din 13 martie 1930, p.5.

¹⁰ Dimonita, *Aquarelle Aescher*, în *ibid.*, nr. 1685 din 9 nov. 1932, pp. 56.

¹¹ O. W. Cisek, *Die Gemäldeausstellung Grete Csaki-Copony*, în *ibid.* nr. 1502, din 31 martie 1932, pp. 1-3; K. E. Glückselig, *Ausstellung Grete Csaki-Copony*, în *ibid.* p. 4.

¹² Informația este preluată din însemnările autobiografice ale artistului aflate în arhiva sașilor transilvăneni de la Gundelsheim RFG și elaborate probabil pe la mijlocul anilor 60 (ultima informație cuprinsă în materialul dactilografiat se referă la o apariție editorială din 1964).

¹³ Hermann Konnerth, *Wie ich Jorga malte*, în *Sonderabdruck aus Bukarester Tageblatt*, nr. 1500 din 27 martie 1932, pp. 1-11 - Prima întâlnire a avut

loc în ziua de 26 decembrie "La ora nouă, Iorga m-a primit în biroul lui. Pe un ton amabil, plin de naturalețe, mi-a vorbit despre expoziția, pe care doream să o deschid la București. [...] Iorga spunea că a venit la Sinaia pentru a finaliza câteva manuscrise și că n-ar avea nimic împotriva, dacă l-aș studia în timp ce lucrează. [...] Ca un imens vârful de munte, se înalță capul cărțurii deasupra universului multicolor de pe biroul lui. Aflat într-o perpetuă mișcare, prins într-o muncă extrem de intensă, acest chip emana echilibru și liniște interioară. [...] N-a stat nici măcar un minut în aceeași poziție. Repaosul ar fi contrazis întreaga ființă a acestui model;

¹⁴ *Eröffnung der Gemäldeausstellung H. Konnerth*, în *Bukarester Tageblatt*, nr. 1506 din 5 apr. 1932, p. 4.

¹⁵ *Presseurteile über Hermann Konnerth*, în *ibid.*, nr. 1505 din 3 aprilie 1932, pp. 5-6. În sprijinul demonstrației sunt citate ziarele *Vossische Zeitung*, *Deutsche Allgemeine Zeitung*, *Neue Preussische Kunstzeitung*, *Berliner Börsen-Courier*, *Berliner Volkszeitung* și *Rheinisch-Westfälische Zeitung*.

¹⁶ *S. M. der König in der Ausstellung H. Konnerth*, în *ibid.*, nr. 1528 din 1. mai 1932, p. 4.

¹⁷ *Staatsankauf aus der Ausstellung H. Konnerth*, în *ibid.*, nr. 1518 din 19 apr. 1932, p. 4.

¹⁸ *Portretul filosofului Erwin Reisner*, u/p, semnat, datat 1920, nr. inv. 1421; *Portret de copil*, u/p, 34x30 cm, nesemnat, datat 1920, nr. inv. 1357; *Autoportret*, u/p, 60x 44, nesemnat, nedatat, nr. inv. 1358.

¹⁹ *Bildende Kunst in Bukarest (Salonul oficial)*, în *ibid.*, nr. 1559, din 12 iun. 1932, pp. 1-2.

²⁰ Hermann Morres, *Das Aquarell*, în *ibid.*, nr. 1689 din 13 nov. 1932, pp. 1-2.

²¹ H. E., *Der Frühjahrssalon. Die Bilderschau im "Salonul oficial"*, în *ibid.*, nr. 2710 din 12 apr. 1936, p. 5.

²² *Bilderausstellung*, în *ibid.*, nr. 2870, din 24 oct. 1936, p. 5.

²³ *Gemäldeausstellung Alfred Bühner*, în *ibid.*, nr. 2944 din 24 ian. 1937, p. 5; Hans Eder jr., *Ausstellung Alfred Bühner*, în *ibid.*, nr. 2946 din 27 ian 1937, p. 5.

²⁴ Arthur Steiger, *Ausstellung Lotte und Hermann Konnerth*, în *ibid.*, nr. 3011 din 12 apr. 1937, p. 9; Carlo von Kügelien, *Entartete Kunst*, în *ibid.*, nr. 3153 din 4 oct. 1937, p. 8.

²⁵ Günther Egon Ott (în continuare G. E. O.), *Gemäldeschau Hans Eder*, în *ibid.*, nr. 3180 din 5 nov. 1937, p. 5; *Nochmals : Gemäldeschau Hans Eder*, în *ibid.*, nr. 3189 din 15 nov. 1937, p. 4; G. E. O., *Rumänische Pressestimmen über Eder*, în *ibid.*, nr. 3201 din 29 nov. 1937, p. 5.

²⁶ G. E. O., *Farbe und Klang*, în *ibid.*, nr. 3194 din 21 nov. 1937, p. 5; G. E. O., *Pressestimmen über Hans Hermanns Gemäldeschau*, în *ibid.* nr. 3214 din 15 dec. 1937, p. 5.

²⁷ G. E. O., *Der offizielle Herbstsalon*, în *ibid.*, nr. 3189 din 15 nov. 1937, p. 5.; *Deutsche Gemäldeausstellungen*, în *ibid.*, nr. 3201 din 29 nov. 1937, p. 5.

²⁸ Günther Ott, *Siebenbürgisch-sächsische Künstler in Bukarest 1932-1939. Eine Bilanz aus jenen Jahren*, în *Südostdeutsche Vierteljahres Blätter*, an 25, seria 2, 1976, p. 113.

²⁹ G. E. O., *Zwei Aquarellisten*, în *ibid.*, nr. 3206 din 5 dec. 1937, p. 4.

³⁰ G. E. O., *"Der Salon oficial" 1938*, în *ibid.*, nr. 3318 din 21 apr. 1938, p. 5.

³¹ *Ausstellung Littecki im Dalles-Saal*, în *ibid.*, nr. 3500 din 25 nov. 1938, p. 6.

³² G.E.O., *Ein deutscher Aquarellist*, în *ibid.*, nr. 3505, din 1. dec. 1938, p. 4.

³³ G. E. O., *Der offizielle Herbstsalon für Graphik und Zeichnung*, în *ibid.*, nr. 3506 din 2 dec. 1938, p. 4; *Der Staat anerkennt deutsches Kulturschaffen*, în *ibid.*, nr. 3521 din 19 dec. 1938, p. 4.

³⁴ G. E. O., *Gemäldeschau Hans Hermann*, în *ibid.*, nr. 3570 din 20 febr. 1939, p. 5; A. H., *Der Mensch und Maler Hans Hermann*, în *ibid.*, nr. 3573 din 24 febr. 1939, p. 5.

BILDENDE KÜNSTLER DER DEUTSCHEN
MINDERHEIT IN BUKARESTER AUSSTELLUNGEN,
REFLEKTIERT IM *BUKARESTER TAGEBLATT*
Zusammenfassung

Nach der Gründung Grossrumäniens, d. h. nach der Vereinigung Siebenbürgens mit Altrumänien haben die deutschen Künstler, die bis dahin vorwiegend in Budapest und in deutschen Kunstzentren ausgestellt haben, sich der Hauptstadt des neuen Staates zugewandt. Neben den bedeutenden, auch heute noch geschätzten Namen wie Hans Eder, Hans Hermann, Grete Csaki-Copony, Fritz Kimm, Trude Schullerus, Hermann Konnerth, Eduard Morres haben Künstler ausgestellt und Anerkennung gefunden, die heutzutage in Vergessenheit geraten sind wie Hans Aescher, Oskar Schmidt, Alfred Bühner, Gustav Müller u. a. Obiger Studie liegt die Analyse des *Bukarester Tageblatts* zugrunde, eine Tageszeitung die zwischen 1927 und 1944 erschienen ist. Bis zum Jahre 1937, als Günther Egon Ott, der Assistent Prof. Oprescus ihr Mitarbeiter wurde, hatte die Zeitung keinen Kunstkritiker, brachte jedoch ab und zu Berichte zum Bukarester Kunstleben und zur Beteiligung deutscher Künstler daran, Künstler die anfangs nur zaghaft mitmachten, in den dreissiger Jahren jedoch mit dazu gehörten. Die gute Zusammenarbeit wurde durch den Ausbruch des II. Weltkrieges und durch die Gründung 1940 der Deutschen Volksgruppe und deren Kunstkammer schlagartig unterbrochen. Deutsche Kunst wurde nun in 'Gesamtausstellungen' aller deutscher Siedlungsgebiete zu Propagandazwecken missbraucht.